

LIMBA ROMÂNĂ CONTEMPORANĂ

Ghid teoretic și aplicativ

MARIANA VÂRLAN

LIMBA ROMÂNĂ CONTEMPORANĂ

Ghid teoretic și aplicativ

FONETICĂ
FONOLOGIE
ORTOGRAFIE
ORTOEPIE
PUNCTUAȚIE
LEXICOLOGIE
MORFOLOGIE
SINTAXĂ

EDITURA UNIVERSITARĂ
București, 2015

Colecția FILOLOGIE

Redactor: Gheorghe Iovan
Tehnoredactor: Ameluța Vișan
Coperta: Monica Balaban

Editură recunoscută de Consiliul Național al Cercetării Științifice (C.N.C.S.) și inclusă de Consiliul Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare (C.N.A.T.D.C.U.) în categoria editurilor de prestigiu recunoscut.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
VÂRLAN, MARIANA

Limba română contemporană : ghid teoretic și aplicativ : fonetică, fonologie, ortografie, ortoepie, punctuație, lexicologie, morfologie, sintaxă / Mariana Vârlan. - București : Editura Universitară, 2015

Bibliogr.
ISBN 978-606-28-0227-1

811.135.1

DOI: (Digital Object Identifier): 10.5682/9786062802271

© Toate drepturile asupra acestei lucrări sunt rezervate, nicio parte din această lucrare nu poate fi copiată fără acordul Editurii Universitare

Copyright © 2015
Editura Universitară
Editor: Vasile Muscalu
B-dul. N. Bălcescu nr. 27-33, Sector 1, București
Tel.: 021 – 315.32.47 / 319.67.27
www.editurauniversitara.ro
e-mail: redactia@editurauniversitara.ro

Distribuție: tel.: 021-315.32.47 / 319.67.27 / 0744 EDITOR / 07217 CARTE
comenzi@editurauniversitara.ro
O.P. 15, C.P. 35, București
www.editurauniversitara.ro

„Limba română, la sine acasă, e o împărăteasă bogată căreia multe popoare i-au plătit banii în metal, aur..... A o dezbrăca de averile pe care ea le-a adunat în mai bine de o mie de ani, înseamnă a face din împărăteasă o cerșetoare”

(Mihai Eminescu)

„Limba este tezaurul cel mai prețios pe care-l moștenesc copiii de la părinți, depozitul cel mai sacru lăsat de generațiile trecute și care merită să fie păstrat cu sfințenie de generațiile ce-l primesc.”

(Vasile Alecsandri)

PREFAȚĂ

Această lucrare concepută în forma unui caiet de lucru își propune să vină în sprijinul studenților de la specializările Litere-Limbi străine și Științele Educației, descriind sub forma unor sinteze teoretice și practice aspecte variate ale limbii române contemporane conforme cu exigențele actuale ale învățământului nostru preuniversitar și universitar.

Ținând cont de rigoarea științifică, care impune alinierea cu informația la zi a problematicii prezentate, lucrarea de față descrie în capitole și subcapitole distincte domenii și subdomenii ale limbii, precum: fonetica și fonologia, ortografia, ortoepia și punctuația, lexicologia, morfologia și sintaxa. Fiecare capitol și subcapitol teoretic este urmat de exerciții aplicative variate, propuneri pentru teme de dezbateră în cadrul seminarelor și o bibliografie selectivă destinată completării informațiilor teoretice și rezolvării aplicațiilor.

Demersul didactic este logic construit, studentul având posibilitatea să-și verifice cunoștințele dobândite la curs sau prin studiu individual. Diversitatea exercițiilor (de recunoaștere, de substituție, de creație, de analiză gramaticală, lexicală etc.), organizată gradual – de la simplu la complex –, îi dă studentului posibilitatea de a fixa în manieră clasică cunoștințe de bază și de a (re)învăța prin descoperire ceea ce i se prezentase teoretic.

Aspectele din domeniile fonologiei, foneticii, ortografiei, ortoepiei și punctuației respectă și recomandările/modificările din *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, ediția 2005 (coordonator: prof. univ. dr. Ioana Vintilă Rădulescu) iar problemele lexicului vizează numeroase aspecte ale dinamicii limbii române actuale concretizate în subcapitole distincte, menite să lumineze diferitele perspective ale organizării masei lexicale.

Aspectele gramaticale din domeniile morfologiei și sintaxei țin cont în anumite cazuri și de noile interpretări pe care edițiile din 2005/2008 ale *Gramaticii Academiei* ni le propun, fără a omite însă aspectele din gramatica tradițională.

Fără a constitui o ediție definitivă, acest suport de lucru rămâne deschis și, în acest fel, va putea fi îmbunătățit cu noi fapte și explicații menite să clarifice mai bine anumite dificultăți sau "capcane" ale limbii române.

CUPRINS

Prefață	7
CAPITOLUL I: NOȚIUNI DE FONETICĂ ȘI FONOLOGIE	11
Generalități	11
Sunetele tip: vocalele, semivocalele, consoanele, literele, alfabetul limbii române	11
Diftongi, triftongi, vocale în hiat.....	12
<i>Anexe:</i>	14
<i>Sistemul fonologic al limbii române:</i>	14
<i>Sistemul vocalic</i>	14
<i>Tabloul consoanelor românești</i>	15
Transpunerea în scris a elementelor sistemului fonetic al limbii române .	22
Alternanțele fonetice	30
Schimbările fonetice condiționate	31
Accentul	37
CAPITOLUL AL II-LEA: NOȚIUNI DE ORTOGRAFIE ȘI ORTOEPIE	42
Principiile ortografiei și ortoepiei românești.....	42
Câteva norme (reguli) ortografice și ortoepice ale limbii române.	44
Despărțirea cuvintelor în silabe.....	54
CAPITOLUL AL III-LEA: NOȚIUNI DE PUNCTUAȚIE	62
Semnele de punctuație și de ortografie	62
Scrierea cu litere majuscule și cu litere minuscule	73
CAPITOLUL AL IV-LEA: NOȚIUNI GENERALE DE LEXICOLOGIE	76
Structura vocabularului	76
Structura funcțional-ierarhică a vocabularului	76
Structura semantică a vocabularului	87
Cuvântul – sensul – contextul	87
Structura etimologică a vocabularului	101

Mijloace de îmbogățire a vocabularului.....	110
Alte probleme de vocabular	122

CAPITOLUL AL V-LEA: NOȚIUNI GENERALE DE MORFOLOGIE	125
Articolul	126
Substantivul.....	133
Adjectivul	146
Pronumele	154
Numeralul	183
Verbul	192
Adverbul	212
Prepoziția	218
Conjuncția	223
Interjecția	228

CAPITOLUL AL VI-LEA: NOȚIUNI GENERALE DE SINTAXĂ.	232
Generalități.....	232
Părțile de propoziție	241
Subiectul	241
Predicatul.....	248
Atributul	256
Complementul	259

CAPITOLUL I

NOȚIUNI DE FONETICĂ ȘI FONOLOGIE

GENERALITĂȚI:

FONETICA este știința care studiază sunetele vorbirii.

Sunetul – reprezintă cel mai mic element sonor (material, concret) al vorbirii.

FONOLOGIA – studiază sunetele limbii din punctul de vedere al valorii funcționale.

Fonemul – este cea mai mică unitate sonoră a limbii, care are funcția de a constitui cuvinte sau de a diferenția cuvintele între ele (*mare* de *mere*; *mei* față de *tei*, față de *zei*, față de *bei* etc.), precum și de a deosebi formele gramaticale ale aceluiași cuvânt (*continui* – *continuă*, *dau* – *dai*). Este un termen general, o abstracțiune.

În scris noi nu notăm sunetele, ci fonemele – numite de unii autori și „sunete-tip” sau „sunete relevante”. Sunetele, așa cum se învață ele în școală, sunt în majoritatea lor aceleași cu fonemele. În școală, sunetele-tip sunt numite sunete pur și simplu, variațiile de pronunțare ale acestora nefiind luate în considerare decât pentru a corecta dicția sau pentru a înlătura anumite particularități regionale, ceea ce este perfect justificat din punct de vedere practic.

SUNETELE TIP — VOCALE ¹	a, ă, î(â), e, i, o, u
— SEMIVOCAL	e, i, o, u
— CONSOANE ²	b, c, d, t, g, h etc.

¹ În limba română *y* poate funcționa atât ca literă-vocală (*hobby*, *yterit*, *ytriu*, *ytrit*), cât și ca literă-semivocală (*yală*, *yankeu*, *yard*, *yoga*).

Vocalele – sunt acele sunete care se pot pronunța fără să fie însoțite de alte sunete, pot alcătui singure silabe (când sunt plenisone)³ și se pot prelungi oricât ca durată a pronunțării. Sunt în număr de șapte. Vocalele sunt întotdeauna accentuate.

Semivocalele – sunt acele sunete din componența diftongilor și a triftongilor care au notarea grafică aproape identică cu a vocalelor (cu un semicerc așezat dedesubtul semivocalei), dar care se comportă precum consoanele: nu pot fi pronunțate neînsoțite de o vocală, nu pot alcătui singure silabă, nu pot fi accentuate (**e, i, o, u**).

Consoanele – sunt acele sunete care se pronunță numai însoțite de o vocală și nu pot forma singure silabă. În limba română sunt 22 de consoane (b, c, d, f, g, h, p etc.).

LITERELE – semnele convenționale pentru sunete⁴

ALFABETUL LIMBII ROMÂNE → Aa, Ăă, Ââ, Bb, Cc, Dd, Ee, Ff, Gg, Hh, Ii, Îî, Jj, Kk, Ll, Mm, Nn, Oo, Pp, Qq, Rr, Ss, Șș, Tt, Țț, Uu, Vv, Ww, Xx, Yy, Zz

DIFTONGI – TRIFTONGI – VOCALE ÎN HIAT

Vocală Semivocală → DIFTONG

doi, oa-ie

↓

a-ce-ea, a-ce-ia

într-o silabă

Definiție: Prin *diftong* înțelegem un grup de două sunete diferite, dintre care unul este vocală, iar altul semivocală și care sunt pronunțate în aceeași silabă. Limba română este bogată în diftongi, atât *ascendenți* (semivocală + vocală): *ia, oa, iu, ie...*, cât și *descendenți* (vocală + semivocală): *au, ai, ei, oi...*

Observație: Diftongii se pot forma și la îmbinarea a două cuvinte rostite într-o singură silabă și scrise cu liniuță de unire: *mi-a dat, ne-a spus*.

² De asemenea, **w** poate funcționa ca literă-consoană (*watt, weber, kiwi*), ca literă-vocală (*weekend, whisky*) sau ca literă-semivocală (*show*).

³ Vocalele **a, ă, â (î)** sunt întotdeauna plenisone.

⁴ Pentru citirea literelor puteți consulta DOOM², pp. XXVII-XXVIII.

Evitarea hiatului în limba română se realizează prin următoarele fenomene fonetice: **sinereza** (transformarea vocalei mai slabe în semivocală) – *geografie, hieroglifă*; **epenteza** (intercalarea unui sunet între elementele hiatului) – *academiie, aier, aeroport, familie, ziar*; **contractia** (reducerea hiatului la o singură vocală) – *coperativă, findcă, preten*; **eliziunea** (eliminarea vocalei finale a cuvântului când inițiala celui următor este tot vocală) – *n-a venit, c-o floare*; **afereza** (eliminarea vocalei inițiale a cuvântului când urmează după altul terminat în vocală) – *ca-n basme, la-ntoarcere*.

În româna actuală, alături de evitarea hiatului, mai apar și alte tendințe fonetice neliterare, de tipul:

- dispariția lui *u* final, precedat de *i*⁵: *domicil, salar, servicii* etc.
- extinderea, în anumite contexte, a consoanelor palatalizate: *deranjem, grije, suferă, ușe*.
- sonorizarea lui *s* intervocalic și în situațiile în care nu e etimologic: *chintezență, premiză, sesiune*.
- sonorizarea prin asimilare: *atmosfera, căznicie, frecvent, egzemă, plezni*.
- simplificarea grupurilor de consoane: *esplica, frustrare, oprobriu, proprietar* și altele.

Anexe:

SISTEMUL FONOLOGIC AL LIMBII ROMÂNE⁶

SISTEMUL VOCALIC

I	Î (Â)	U
E	Ă	O
	A	

⁵ Aceste cuvinte sunt neliterare, deoarece tendința înregistrată ar trebui să se aplice și pentru alte cuvinte cu aceeași structură: *ofici* în loc de *oficiu*, *ospici* în loc de *ospiciu* etc.

⁶ Preluat după Iordăchescu, Carmen, 1997, *Limba română. Fonetica. Vocabular*, Pitești: Carminis, pp. 5-6.

Limba română contemporană

Locul de articulare	Anterioare	Mediale (centrale)	Posterioare
Gradul de deschidere a cavității bucale			
închise	i	î(â)	u
mijlocii	e	ă	o
deschise		a	

TABLOUL CONSOANELOR ROMÂNEȘTI

Locul de articulare		Bilabiale		Labio-dentale		Dentale		Prepalatale		Palatale		Postpalatale (Velare)		Laringale	
		Surde	Sonore	Surde	Sonore	Surde	Sonore	Surde	Sonore	Surde	Sonore	Surde	Sonore	Surde	Sonore
<i>nesonante</i>	<i>ocluzive (explozive)</i>	p	b			t	d			k'	g'	k	g		
	<i>semiocluzive (africate)</i>					ț		ç	ğ						
	<i>constrictive (fricative)</i>			f	v	s	z	ș	j					h	
<i>sonante</i>	<i>ocluzive nazale</i>		m				n								
	<i>lichide</i>	<i>laterale</i>					l								
		<i>vibrante</i>					r								

Aplicații:

1) Care sunt cele 8 litere corespunzătoare vocalelor românești?

R:

2) a) Precizează numărul diftongilor din versurile: *Se-aprind fantasmagoric caise și gutui:/ Trandafirii lampioane și lămpi de aur verde...* (Ion Pillat);

R:

„Voios ca șoimul cel ușor / Ce zboară de pe munte, / Aveam chiar pene la picior, / Ș-aveam și pene-n frunte.” (Vasile Alecsandri)

R:

b) Subliniați cu o linie diftongii și cu două linii triftongii din textul următor:

„Toate steteau în loc, numai Făt-Frumos mergea mereu, urmărind cu cântecul dorul inimei lui și cu ochii buzduganul ce sclipea prin nori și prin aer ca un vultur de oțel, ca o stea năzdrăvană.

Când era-nspre seara zilei a treia, buzduganul căzând, se izbi de o poartă de aramă și făcu un vuiet puternic și lung. Poarta era sfărâmată și voinicul intră. Luna răsărise dintre munți și se oglindea într-un lac mare și limpede, ca seninul cerului.”

(Mihai Eminescu, *Făt-Frumos din lacrimă*)

3) De ce în exemplele următoare: *bo-ia, bo-iul, cim-poa-ie, gra-ți-oa-să, plo-ua, tră-iau*, nu avem hiat?

R:

4) Arătați câte vocale există în cuvintele:

a) <i>imuabil:</i>	d) <i>greblă:</i>	g) <i>lăcrămioare:</i>
b) <i>viloaie:</i>	e) <i>duminică:</i>	h) <i>alee:</i>
c) <i>învățătoare:</i>	f) <i>roiau:</i>	i) <i>poezie:</i>

5) Seria de cuvinte care conțin semivocale este:

- întâi, înșeua, libertatea, frisoane*
- voință, grăunte, gresie, aviație*
- ban, artă, ață, omăt*

6) u, o, e și i sunt semivocale în:

- licee, neastâmpăr, tatuaj, fiind, nebănuir*
- interior, incendia, igienă, oiță, biatlon*
- iarbă, duios, cuantic, ieșean, uita, roată*

7) Conțin diftongi termenii din seria:

- a) *înstrăina, dubios, creol, fînță, chiui*
- b) *Dumnezeu, coacăză, fii, iepure, mei*
- c) *foiță, europeni, Orion, peisagist, sosieră*

8) Litera “o” transcrie un “u” semivocalic în cuvintele din seria:

- a) *cor, conac, somn, loc*
- b) *coardă, coajă, roade, toartă*
- c) *coasociat, coautor, coerent, cointeresa*
- d) *oameni, oarbă, oaste, oază*

9) Sunetele “uu” din “continuu, asiduu, perpetuu, ubicuu” reprezintă:

- a) *un diftong*
- b) *un hiat*

10) Așezați în coloane diferite cuvintele care conțin diftongi și triftongi. Indicați, în același timp, care sunt diftongii (ascendenți, descendenți), respectiv triftongii pe care fiecare cuvânt îi conține:

august, biet, bojdeucă, cai, călcâi, căsoaie, coafor, crai, creioane, croiau, cuaternar, dăruiai, deal, două, duioasă, eu, făgădău, fiică, greu, haios, iarbă, îndoială, înșeuează, jerseu, joacă, kaizer, lăcrămioară, le-au (primit), maioneză, mausoleu, mi-au (dat), miei, noiembrie, ou, păpușoi, pleoapă, plouat, protozoare, pufoaică, puicuță, roi, roiul, suie, știulete, trăiau, țopăială, uite, viață, vinerea, zei, ziua, zmeoaică.

DIFTONGI		TRIFTONGI	
Ascendenți - SV	Descendenți - VS	SVS	SSV

11) Dintre cuvintele enumerate în exercițiul anterior, alegeți-le doar pe cele care conțin triftongi SSV (semivocală – semivocală – vocală). Dați alte exemple care cuprind acest fel de triftong.

R:

12) Identificați hiaturile din cuvintele următoare, trasând câte o liniuță în dreptul lor:

aerian, aici, alee, amfitrion, anemie, anticariat, aorist, asiatic, asiduu, ateism, aude, aulă, aureolă, babilonian, beatitudine, biatlon, bivuac, bucurie, cais, coautor, colonial, continuu, contraatac, coordona, creuzet, duet, epopee, eugenic, ființă, fiord, fiores, genial, hiat, hieroglifă, ideal, idiom, iezuit, jucărie, librărie, maestru, melodie, mongoloid, mozaism, neevoluat, pasiune, perpetuez, pian, poem, poezie, premieră, respectuos, retroactiv, supraadăugat, ubicuu, ultraactiv, zoologie.

13) Din lista dată mai jos, alegeți numai cuvintele care conțin hiat, apoi le despărțiți în silabe: *copiii, paiată, ploaie, geografie, grație, hieroglifă, aceeași, aspectuos, aievea, aur, poiană.*

14) În următoarele enunțuri, încercuiți, acolo unde este cazul, greșelile de orice natură ar fi ele; rescrieți apoi, în formă corectă, cuvintele și structurile în care ați descoperit greșeli, păstrând ordinea din text:

Mariea ieste ielevă în clasa a cincia. De când a început școala ia își face temele de fiecare dată, avînd timp și pentru treburile gospodărești. Este în totdeauna cuminte și respectoasă cu părinții să-i, dar și cu duamnele profesoare. Tatăl ei este alcolic și lucrează la atelierul de pelărie din sat. Are un salariu mic, iar banii pe care îi opține de la servicii nu le va ajunge decât pentru plata datorilor. Mama Mariei, datorită numeroaselor probleme pe care trebuiau să le rezolve, era mereu nervoasă și absentă. De aceea Mariea învăța foarte bine și nădășduia ca atunci când se va face mare săi ajute pe părinții săi să ducă o viață mai bună.

R :

15) Din lista cuvintelor corect scrise (vezi exercițiul anterior), alegeți cuvintele care conțin diftongi și pe cele cu hiat. Așezați-le în coloane diferite (e posibil ca unele cuvinte să apară în ambele coloane) și indicați care este hiatul și/sau diftongul pe care fiecare cuvânt îl conține (sau le conține).

Cuvinte cu diftongi	Cuvinte cu hiat

16) Prezentați patru exemple de grupuri de sunete care pot forma în unele cuvinte hiat, iar în altele, diftongi.

Exemplu: i-a → zi-ar; ia → viață

R:.....
.....

17) Indicați seria în care numele sunt corect ordonate alfabetic:

- a) Balaș I. Bogdan, Ban L. Laura, Bănulescu C. Costin, Bănică D. Ion, Bircă C. Alexandru, Bâră C. Anca
 - b) Paul Z. Alexandru, Pârvu I. Ileana, Pârvan I. Ileana, Păun A. Anton, Pinteia A. Matei, Puiu B. Anica
 - c) Ștefan C. Andrei, Ștefan A. Codruț, Ștefan A.C. Petre, Ștefan C. Codin, Ștefan D. Daniel, Ștefan A. Paul
 - d) Toader A. Ana, Toader A. Ani, Toader A. Aura, Toader A. Aurel, Toader A. Aurica, Toader A. Aurora
-
- a) Ciobanu A. Cosmin, Ciutacu A. Vasile, Ciapă A. Adriana, Cireșu A. Iuliana, Cercel A. Maria
 - b) Ilie V. Carmen, Iliescu V. Andreea, Ilia V. Victor, Ion V. Valentin, Ionescu V. Gabriela
 - c) Andrei A. Ioana, Andrei A. Ion, Andrei A. Ionașcu, Andrei A. Ionica, Andrei A. Ionuț
 - d) Dinu A. Camelia, Dinu B. Daniela, Dinu C. Elena, Dinu D. Florin, Dinu D. Daniel